

Els darrers espetecs de la Guerra Civil Espanyola a Canet

Els episodis de fa seixanta-cinc anys...

Després de dos mesos d'intensos combats en el front de l'Ebre, les línies republicanes han estat trencades i les tropes, vençudes, obligades a repassar el riu en direcció Catalunya. Durant aquest temps, els combats han estat d'una duresa enorme i les baixes, per tots dos costats, molt elevades. L'abundància de material militar per part dels "nacionals", així com el domini de l'aire, han fet inútils els esforços i sacrificis dels soldats de la República. Molts joves de Canet hi han caigut morts, ferits o presoners i els que han pogut escapar vaguen sense ordre ni control amb el sol objectiu: posar terra entremig d'un exèrcit que els persegueix i els massacre amb bombardejos aeris i artillers.

Les tropes "nacionals" van preparant el terreny que han d'ocupar les seves forces. Per aquesta raó el diumenge dia 16 de gener uns avions italians bombardegen la nostra població.

Estan fent ball a l'Ateneu, enllumenats amb un Petromax, quan la policia militar entra a fer una ràtzia per detenir possibles joves soldats fugitius de les seves unitats. Corredisses i escapades pel darrera dels camerins, a part dels entrebancs que posen els mateixos concurrents al ball. Uns pocs joves en edat militar són detinguts, però un cop demostren que tenen el corresponent permís, són deslliurats.

Després d'aquest aldarull segueix el ball fins que una senyal d'alarma aèria fa que tothom evaquiï el local amb més pressa i desordre del

necessari.

Són, més o menys les 9 o 2/4 de 10 de la nit quan sonen les primeres explosions que per la seva

Durant aquest temps, els combats han estat d'una duresa enorme

potència ja es dedueix que han caigut molt a prop. Acabades les explosions i considerat passat el perill tots, sortim novament al carrer per assabentar-nos de què ha passat. Les bombes han caigut al carrer de la Stma Trinitat (llavors tenia un altre nom) i han destruït un seguit de cases.

Sota de les runes s'hi deuen trobar persones colgades, perquè se senten gemecs i ais de dolor. Els components de la Creu Roja local i un grapat de voluntaris comencem a treure runa per posar al descobert els cossos dels enterrats. Aquesta feina porta hores de

treball i a mesura que es van trobant les persones soterrades es constata que, sortosament, no hi ha morts, sols uns ferits lleus. Les cases han quedat totalment destruïdes. Un cop muntat un servei de vigilància, tots els participants voluntaris ens retirem a dormir i ja tot resta en mans dels components de la Creu Roja. Sembla que la causa del bombardeig ha estat una columna de camions republicans que marxaven en direcció a Girona i que per dificultats de circulació, alguns van passar pel carrer Ample, quedant senyalat un cercle de llums que van marcar ben clarament l'objectiu.

Sigui com sigui, aquest bombardeig ens fa convèncer que, la guerra, la tenim al damunt i que a partir d'ara estarem exposats a qualsevol eventualitat.

A partir d'aquest dia la vida de la població es va esllanguint fins a quedar reduïda a la mínima activitat. Les fàbriques han tancat per falta de teixidors, tots mobilitzats, i de matèria prima. Els que en tenen la guarden preveient un futur que està la volta de la cantonada.

Diàriament m'ocupo de les mateixes feines, vaig al bosc a buscar llenya per

Aquesta bomba va ser trobada als anys 90 a la platja, entre Canet i Arenys

cuinar i herba pels quatre conills que criem. Com que estem al fort de l'hivern, els camps i vinyes no ofereixen cap mena de fruita i m'haig de conformar menjant pinyons.

Ja aquests dies es detecta una circulació no militar més activa que dies passats a la carretera. La gent suposa que són aquells privilegiats que amb medis de locomoció propis s'acosten a la frontera en previsió del que es veu a venir.

Els primers a marxar són els diplomàtics i personal que conviu a les ambaixades, i que resideixen a Caldetes des que la ciutat de Madrid, i després la de València, no van oferir prou seguretat. Vinyes a través ja es veuen alguns fugitius desertors marxant en direcció a la frontera. Arriba a tal punt aquest pas de gent per la muntanya i per vinyes, que tots aquells que hi havien buscat refugi i amagatall opten per tornar al poble per considerar-lo més segur. Les dificultats pel menjar encara s'agreugen més si cal, perquè ningú gosa anar per les masies de Canet, Sant Cebrià o Sant Iscle a buscar-hi menjar.

Si afegim que no tenim llum ni aigua, ni pa, ni res de res es pot entendre quin és el nostre estat d'ànim i com són les nits, tan llargues, d'hivern i com esperem la fi de la guerra, creient que amb

aquesta fi arribarà també la de les nostres pors i les nostres privacions.

Com que tampoc hi ha premsa les notícies corren de boca en boca, moltes vegades deformada la realitat, i moltes altres vegades ignorant el que realment passava. Només es té informació per mitjà d'aquelles persones que, arribades a Canet en camions militars, expliquen, segons el seu criteri o les seves inclinacions, allò que està succeint. Segons uns, l'exèrcit republicà s'ha refet i oposa forta resistència a l'avanç de l'enemic. Segons d'altres, el desgavell és tan

**Com que
estem a
l'hivern les
vinyes no
ofereixen cap
mena de
fruita**

gran que tothom procura salvar-se sigui com sigui. La impressió dominant és que estem a les acaballes i que ben aviat tindrem a

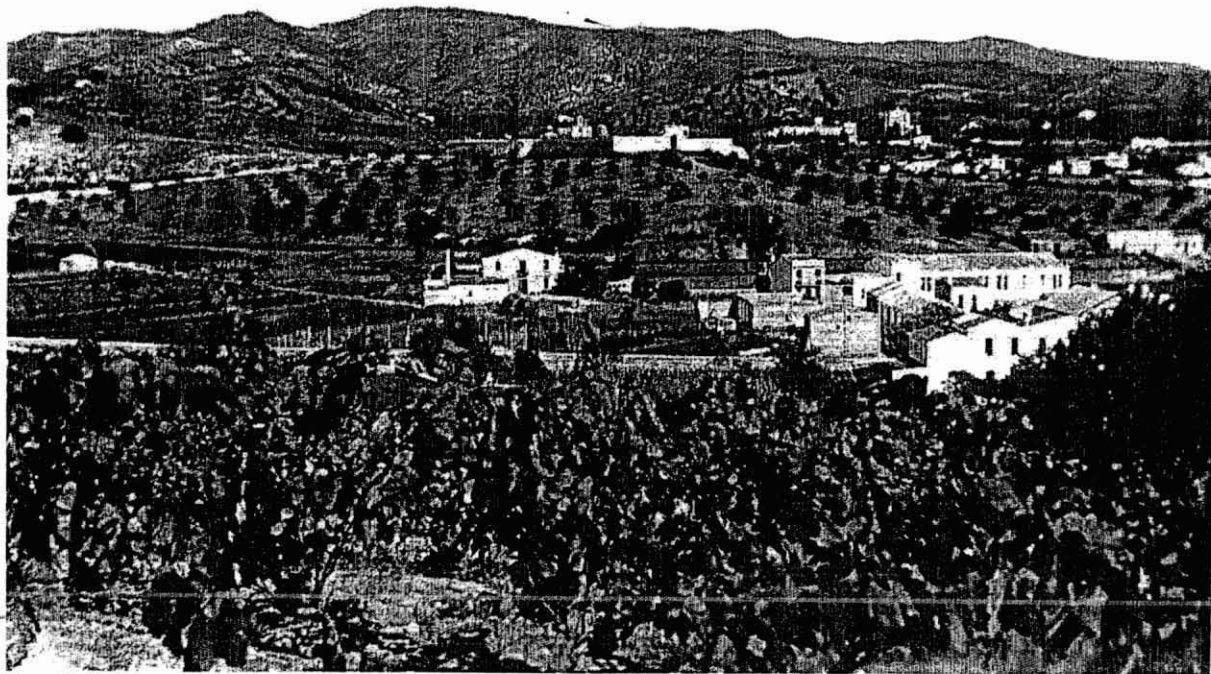
Canet els marroquins, els italians i els fanàtics requetés i falangistes, i els enigmàtics alemanys.

Durant els dos anys i mig de guerra civil, la propaganda republicana ens ha anat imbuïnt la idea que les tropes "nacionals" estan bàsicament formades per aquesta gent i que a tot arreu on arriben, roben, maten i violen.

Dia 26 de gener

Com dies passats clareja un dia emboirat amb pressagi de pluja. Ja fa prop de dos mesos que continuament es sent la remor fosca, amenaçant, del canoneig llunyà que continuament ens recorda que la guerra segueix i que es va apropant. Després del trencament del front de l'Ebre, les tropes "nacionals" van avançant per terres catalanes en direcció al seu gran objectiu. La conquesta de Barcelona, símbol de la resistència catalana i republicana.

A casa la família, o no família, està constituïda per dotze persones. Els meus pares, la senyora Mercedes, una amiga barcelonina que des dels bombardejos de Barcelona conviu amb nosaltres; en Nasi, antic peó del nostre taller que fa temps treballa a la fàbrica de morters de Can Salat, l'Assumpció que fa les

Durant tota la guerra civil, les vinyes canetenques no tenien gairebé res

funcions de minyona, l'Eduard Artigas cosí meu que també fugint de Barcelona ha passat més d'un any a casa. La tia Eusebia i els seus fills, la Maria i l'Eduard i, eventualment, però molt sovint el "tio Pepe", marit de la tia Eusebia, i jo mateix. No sé si em deixo algú ja que a casa meva ha estat durant tota la guerra un brigit d'anades i vingudes de gent que ni tan sols he tingut temps de conèixer. M'oblidava la tia Paquita assídua visitant de casa meva que tot sovint venia a Canet amb la pretensió de poder aconseguir quelcom per menjar.

Disposant d'una llibertat quasi absoluta, sense escola ni treball de cap mena i afegint-hi el meu tarannà tafaer i curiós me'n vaig cap a la carretera, al peu de la gasolinera d'en Baltasar Riera. Diuen que les tropes franquistes estan a les ribes del Llobregat preparats per a creuar-lo i estendre's pel barcelonès cap a la ciutat contal.

Això ha provocat un èxode impressionant que s'ha anat desenvolupant en diferents etapes. Primerament han passat, direcció França els més dotats de medis de transport. Al darrera els caps de la "revolució", alts comanaments militars i representants diplomàtics, gent important i possiblement altament compromesos amb els successos i excessos que s'han comès al llarg dels dos anys i mig de guerra. Passant espaiats i ràpids sense aturar-se per res. Després d'ells ve la gran riuada de gent de tota mena. Homes, generalment grans i fins i tot vells, dones de tota mena, condició i edat, els refugiats de campanyes perdudes, principalment del nord i tots aquells que per les seves conviccions republicanes, els que han ocupat petits o mitjans càrrecs durant la guerra i les seves col·lectivitzacions, són entre tots els que ofereixen un aspecte més depriment, patètic, de cansament. Les tropes que, vençudes i en desbandada, van caminant com autòmats, arrossegant els peus, barbut, malalts o ferits, amb els ulls enterbolits i la mirada fixa. Tots tenen una meta a assolir. Els uns

quedar-se amagats i deixar-se fer presoners, altres amb la idea obsessionant d'assolir la frontera.

A mi m'atrau l'espectacle de tal faisó que sense donar-me'n els vaig seguint i guaitant. Sóc jove, només quinze anys, però amb certa dosis d'observació i així mentre camino al costat d'ells vaig examinant les diferents persones que m'envolten. Veig en tots ells un tret comú, en les cares demacrades de tots ells s'hi veu la por, un pànic terrible.

Pels costats de la carretera s'hi troben cotxes destrossats, avariats o senzillament que han quedat sense gasolina. Algunes persones, fins i tot famílies senceres, es paren i s'estiren a les vores de la ruta per refer les seves forces perdudes. Molts tenen els peus lligats i les sabates destrossades. Alguns porten els peus embolicats amb sacs o tires de roba, però tots ells després d'una estona de descans segueixen el seu camí.

Alguns dels mitjans de locomoció són ben xocants. Uns amb bicicletes carregats fins a l'extrem que la màquina ni es veu, altres amb carros tirats per animals -que s'endevinen famèlics- amb

La proximitat de les tropes franquistes ha provocat un èxode impressionant

utilitatges, mobles, matalassos i fins i tot gàbies amb conills. Al llarg del seu èxode cap a la frontera molts d'aquests animals i utilitatges de tota mena quedaran abandonats, exhausts, a les vores de la carretera o en algun riu.

Possiblement que un dels casos més curiosos de transport és el d'una aplanadora d'obres que, carregada de persones, va avançant lentament fins que en arribar a la pujada de la Murtra,

impotent de remuntar aquella costaruda cima, queda abandonada al bell mig de la carretera.

Ha passat una estona llarga i, en arribar al peu de la Murtra, opto per recular per entre camps i vinyes i tornar cap a casa. L'espectacle que he contemplat m'ha corporès i faig el pensament que després de dinar m'entornaré a la carretera, a seguir veient la gran corria de gent que lenta i penosament van cercant la que creu la seva salvació, la frontera francesa, ja que al cap i a la fi França ha estat l'amiga de l'Espanya republicana. D'allà ha vingut molta ajuda militar, molt de pa i tabac ros, l'anomenada escafariata.

Ja torno a ser a la cruïlla de la carretera amb el carrer Vall (d'Avall). La riuada de gent segueix més espesa que mai. Passen molts soldats, bruts i espellifats i la majoria sense armes, perquè les han anat abandonant al llarg de la retirada. No sóc capaç d'entendre que l'espectacle que els meus ulls contemplen, fet de pors i sofriments, ha de passar a la història i repetir-se passat el temps. La guerra ha pres un caire total i cruel, sense escrúpols ni compassió. Ja no es tracte tant de vèncer a l'enemic militarment amb la força de les armes, com de portar el terror i la desesperació a la innocent població civil, trencant així la voluntat de resistència de tot el poble. Aquests pensaments em vénen a la memòria recordant un dels bombardejos que vaig patir a Barcelona, crec recordar que els mesos de maig del 38. Com que la meva mare era barcelonina i tenia tota la família en aquesta ciutat, els vincles que ens unien ens portaven a fer-hi molts viatges. Així vaig ser testimoni de l'arribada de les brigades internacionals i la seva desfílada pels carrers de Barcelona cap a la Plaça Sant Jaume. La invasió de la ciutat per les desferres humanes que, sortides del "Barrio Chino", senyorejaven els millors edificis de la ciutat i, fins i tot, a les portes de la Generalitat alternaven dones de vida pública amb els guardes que protegien l'edifici.

Jo dormia aquella nit de maig a Barcelona quan un bombardeig de l'aviació "nacional" (pilots i aparells italians) van esborrar del mapa ciutadà totes aquelles velles cases ubicades al davant de la catedral. Més de cinc-cents morts entre la població civil va provocar aquell bombardeig i la fugida de tots aquells barcelonins que en van tenir ocasió.

Tots aquests pensaments i altres més em volten pel cap veient aquesta massa de gent estamordida que va passant pel meu davant. De sobte m'apareix un oficial molt alt i ben equipat amb una pistola Mauser a la mà que, interposant-se entre la gent que passa, obliga als soldats a concentrar-se al peu de l'edifici de Can Beya (avui Casal de Cultura) amb la intenció claríssima d'organitzar un grup de resistència.

Durant molta estona insisteix en aquest propòsit, però el que no percep és que, tant com anava aplegant els soldats, aquests s'escapoleixen pel carrer Vall i Cedrón fugint d'aquell il·lús que encara creu possible la resistència.

Jo, a la vista del caire que pren la situació, opto per marxar pel carrer d'Avall i Torrent de Lledoners. A l'altura de la font dels Gossos (llavors ubicada davant la fusteria d'en Quimet Rius) sóc abordat per un soldat, d'uns trenta-sis anys, brut, pelut i amb la mà ferida penjada d'un cordill que li envolta el coll.

Em demana, molt cortès, si el puc portar a casa meua per poder-se curar la mà, perquè feia molts dies que hi tenia mal. Pot ser que producte de la meua innocència o pel fet que la seva persona respira honradesa, accedeixo i el porto a casa. Un cop allà la meua mare li neteja la mà que té plena de pus i quasi bé foradada, li ofereix un plat calent de farinetes, únic menjar que tenim, i jo tot seguit l'afaito ensabonant-lo amb sabó del que fem a casa i amb una fulla d'afaitar de marca Sevillana (molt usada en aquests temps) i que jo prou jove ja havia fet servir set o vuit vegades. Mentre l'afaito li cauen llàgrimes del mal que li fa. Però l'home no deixa anar ni una queixa ni un gemec. Ja afaitat i un xic rentat es dirigeix a la meua mare demanant-li per quedar-se fins que arribin les tropes "nacionals" i entregar-se. Ens explica que havia estat alcalde de Vandellós i que havia sigut mobilitzat amb les darrers quintes i destinat a fortificacions.

Havia estat treballant que s'havia endanyat la mà, sense que cap servei sanitari li pogués curar fins emprendre la retirada amb els grux dels seus companys

d'unitat. Companys que pel camí s'havien anat quedant o bé al seu mateix poble o amagats en pellers o amagatalls del bosc. Com que casa meua és com un hospital on tothom hi cap i, tot i l'oposició de la meua mare, el meu pare decideix que es quedi.

L'entrada dels nacionals sembla immediata, però mentrestant el gran èxode a la carretera i per vinyes i camps no para. Me n'entorno al meu lloc d'observació habitual, i allà contemplo el pas incessant de pobra gent que, empesos per la por, marxen cap a França.

Un petit fet capta la meua atenció: un jove soldat, possiblement d'uns divuit o dinou anys, s'atansa a un petit grup de canetencs que estem fent d'espectadors i ens demana si li podem donar menjar o tabac, perquè fa uns dies que no sols no pot fumar sinó que ni tan sols mal menja.

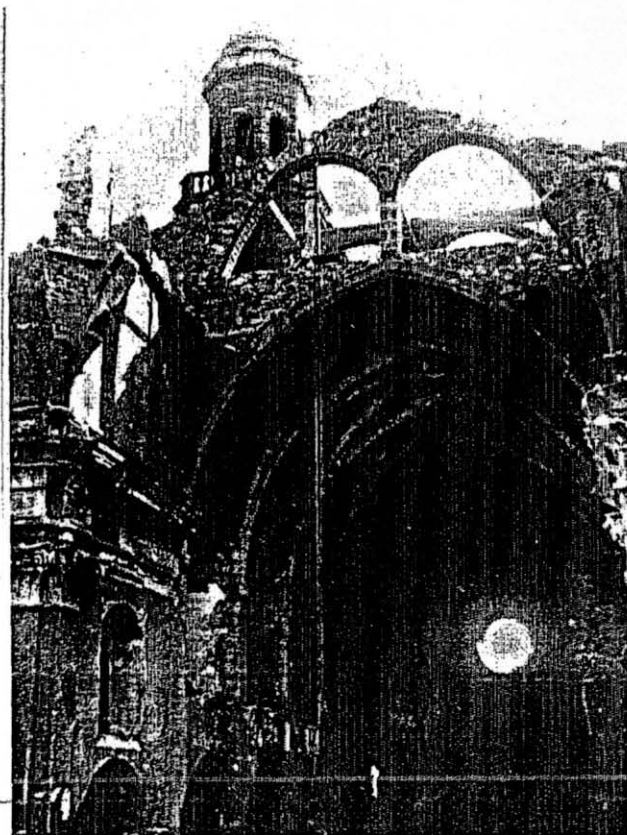
Dissortadament no podem ajudar-lo ja que tampoc nosaltres tenim res per oferir-li. En la seva mirada trista hi entreveig una llàgrima i, sense dir ni una paraula més, gira cua i segueix el seu camí. Observo que, a pesar de la seva aparent joventut (no té ni pèl a la cara) porta galons de tinent i aquest fet em fa veure més clarament quina és la situació d'un exèrcit vençut i enretirada.

Dia 27 de gener

Segueix encara la gran riuada de gent carretera enllà. Cada vegada més es nota que la gent que forma part d'aquesta gran desfilada té un altre aire. Sembla gent més "arreglada", menestral i obrera però d'un nivell cultural més elevat.

Ja no s'hi veuen gairebé soldats i molta gent va només amb la roba posada i una o dues mantes. Pares amb criatures a les espatlles i dones amb petits infants als braços.

Per què ha de passar tot això? Per què gent honrada i treballadora ha de passar per aquesta prova tan inhumana?

Aspecte que oferia l'església parroquial a l'entrada dels nacionals

Per què el nostre país no se'n surt d'una història plena de revolucions, d'aldarulls «pronunciamientos» i rebel·lions? Que cara s'està pagant la falta d'amor i tolerància entre tots els espanyols!

El soldat de Vandellós segueix a casa amagat en el sostremort. És un home quiet i pacient. A estones explica la seva vida: casat amb dos fills, pagès dedicat a les oliveres. Enyorat de la família, els ulls li plorejaven en parlar-ne. Ha estat batlle del seu poble i mobilitzat amb les darreres llesques que l'han destinat a fortificacions.

Dia 29 de gener

Ha arribat la notícia que les tropes "nacionals" han entrat a Barcelona. Sembla que el gruix d'aquestes tropes són brigades navarres sota el comandament del general Sanchez González. També hi ha barrejades tropes italianes i espanyoles, les anomenades "Flechas Negras".

Ara sí que l'entrada de les tropes a Canet està al caure.

Aquesta nit he tingut un dormir inquiet. Les emocions dels dies darrers sembla que m'han exultat i, contra el que és propi de la meua edat, no m'ha estat fàcil prendre el son.

He recordat, molt insistentment, aquell jove oficial, de mirada trista i humitosa que s'acosta a nosaltres i ens demana quelcom de menjar i un xic de tabac. No entenc el perquè però el seu record m'ha quedat clavat al cor. Un cor jove que aviat es lliura de preocupacions i cabòries.

Ens hem vist amb en Jordi Canals i quedem que a la tarda ens trobarem per anar a fer una volta. En Jordi és fill del doctor Canals i viu on ara hi ha el Bar Coloma a la riera de Sant Domènec.

Després de dinar, tal com havíem quedat amb en Jordi Canals, em prenem la pujada pel camí del Cementiri cap als pins de can Moreu, carena amunt. Arribats a punt, un bon xic enlairat, la vinya de can Rodón, observem unes

explosions que es produeixen cap a la banda de Llanerres. Aquestes explosions es repeteixen de forma intermitent i això ens fa pensar que són disparades per bateries que van "estovant" el terreny del davant de la infanteria. Cap a la fi de la tarda unes darreres explosions cauen exactament a la via fèrria prop de la Roca Grossa, a l'horta del Mas Burri i les vinyes de cal Amargant.

Vist que les explosions es van apropant perillosament apremem a córrer cadascú a casa seva, no sense dir-nos que l'entrada dels

A can Manen, es van cremar molts documents del Comitè de Guerra

"nacionals" és imminent.

Estem a l'hivern i les tardes són curtes. Sopem i l'avorriment s'apodera de mi. No tenim ràdio i encara que en tinguéssim tampoc tenim llum. Només un trist llum d'oli que ens ha de servir per passar la vetlla. Opto per sortir al carrer, pel carrer Font i al davant mateix, a can Manen, sento remor de veus i veig un foc al pati del darrer prop de can Rovira. Encuriosit i amparat per la gran foscor m'hi atanso, i hi veig unes figures d'homes que van dins i fora del noble edifici portant plec de papers que llencen al foc. Sento només les veus i, per poder veure qui són, m'hi apropo un xic amb tanta mala sort que ensopego amb una pila de farda, fent força remor. D'immediat em criden, amb veu castellana, que conec prou bé: quién va, quién es?

Cames ajudeu-me; unes figures surten a esbrinar qui els ha sorprès en la crema dels documents del Comitè de Guerra. Però l'avantatge que els porto i els meus quinze anys fan que pugui fer-me escàpol tornant a casa ben tranquil·lament.

Al dia següent es va saber que tots o part dels components del Comitè havien marxat amb la "tranyina" d'en "Sidro de l'Escala" cap a França.

Tot i els càlculs fets, les tropes "nacionals" no han arribat encara ni a Arenys i molt menys a Canet. Es té coneixement que un jove d'Arenys de Mar, creient que els darrers soldats republicans (d'en Lister) eren les vanguardes nacionals, els surt a l'encontre a la carretera a l'altura de la torre d'en González Isla i treient-se la caçadora deixa al descobert una camisa blava amb les fletxes brodades. Fatal error que li ha costat la vida ja que sense compassió ha estat assassinat.

Sembla que una certa resistència dels soldats republicans ha frenat l'avanç de l'adversari. El temps està plujós i això em força a una inactivitat que no em satisfà gens ni mica. Passo estones estirat al llit llegint una novel·la del Bill Barnes, tot i que l'atenció em fuig cap als esdeveniments dels darrers dies. Altra vegada m'apareix la figura d'aquell jove oficial que de manera tremolosa ens demana menjar o tabac a la vorera de can Beya.

Les previsions dels entesos en el temps marquen pluges per a l'endemà i possiblement per demà passat. Als voltants del migdia passen per la plaça del davant de casa uns soldats peluts i espellifats, armats fins a les dents i demanen a la meua mare que els faci el dinar amb els queviures que porten. A tal efecte treuen una coixinera de faves seques plenes cucs i posades al foc de llenya, sota els efectes de l'aigua calenta, comencen a surar a grapat.

La meua tia Eusèbia, tan meticulosa i primmirada, va fent la tria per deixar les faves netes però com que semblen portar pressa li ordenen que no miri prim i que les faci bullir ràpides. Han de marxar de seguida perquè els "fascistas les aprietan los talones". Seuen i amb

rapidesa i en silenci es mengen les faves amb cucs i un tros de pa i tragos de vi, marxant immediatament no sense advertir-nos que no perdem el temps, ja que "estos hijos de puta" estan a punt d'arribar.

Para de ploure i surto als carrers a veure què passa. S'observen moltes cases tancades i barrades i l'adones que corresponen a gent que, davant del temor de represàlies, deuen haver iniciat el camí de l'exili. Aquesta es pot creure que és la darrera etapa de la tragèdia que durant dos anys i mig llarguissims ha turmentat el nostre poble. L'abandó del país, de les cases i els béns de gent, que en molts casos no han comès altre delictes que ser republicans convençuts i compromesos, és de plànyer.

Cau la tarda i amb ella arriba la foscor. Tots tenim el cor estret perquè ara sí que estem convençuts que demà serà per Canet, per bé o per mal, un dia històric. Torna a caure una pluja persistent que ja no parará durant tota la nit, pluja que sota la teulada sento petar sobre les teules.

Dins del llit, ben abrigat, em sento un vailet afortunat tenint en compte la gran quantitat de soldats que passen les nits al descobert o maltapats, dormint en munts de palla.

Pressento que demà serà un dia important!

Dia 30 de gener

Tot just trenca el dia i ja estic despert. Em sento inquiet i amb ganes d'aixecar-me. Només comprovar que està plovent em reté en el llit. Des de fa uns dies que, en les estones que estic vagarós, vaig reveient les escenes de les quals he estat testimoni ocasional: aquelles immenses cues de fugitius, l'oficial de les Brigades Internacionals que, pistola a la mà, vol forçar a enfrontar-se els vençuts soldats als que victoriosament avancen, però sobretot, l'escena que continuament se'm posa als ulls és la d'aquell jove oficial que

es dirigeix a nosaltres, i amb mirada trista i veu apagada ens demana menjar o tabac.

Passa l'estona i com que ja sento remor per la casa m'aixeco d'una revolada i, rentat, vestit i mal menjat, surto al carrer a veure què és el que passa. No res. Els carrers estan deserts i les cases, quasi totes tancades. La por fa que la gent mantingui les portes fermes per estalviar-se algun ensurt d'última hora.

Cerco la companyia d'algun amic per anar a fer un volt, però el cert és que no trobo ningú. Caminant passo per davant de la Plaça Mercat, que està tancada i, camí del Cementiri, m'enfilo cap amunt, pels pins de can Moreu, i des d'allí

El dia 30 de gener, les primeres tropes nacionals estan entrant a Canet

albiro què és el que pot passar per la banda d'Arenys. Res, ningú, cap senyal de vida i, com que segueix plovinent, ni els ocells es belluguen. Deuen ser les onze, poc més o menys del matí quan es comencen a sentir trets de fusell i d'alguna arma pesada.

Giro cua tot seguit i corrent més que caminant torno a casa a buscar-hi la seguretat que a fora el carrer segurament no hi ha. Tota la família (onze o dotze persones) seiem al voltant de la taula amb la convicció que ben poca cosa hi haurà per menjar, però el que hi hagi, per escàs que sigui, serà ben acceptat (a més hi havia el soldat amagat).

Són, més o menys, les dues o 2/4 de tres quan un brogit creixent de veus demostren que quelcom que ja s'esperava ha arribat. Les primeres tropes "nacionals" estan entrant a Canet per la carretera i la

via, per la riera Gavarra, el Cementiri pel Pas d'en Marges i pel castell. I la gent cada cop més abundosa és al mig del carrer rebent amb crits d'alegria la tan desitjada pau. La pau i el final d'una guerra fratricida i cruel que ens deixa el país, el poble, destrossat, esquinçat en dues meitats i que trigarà molts anys a curar les ferides rebudes i oblidar les rancúnies acumulades.

He sortit corrent cap al carrer i en direcció a la via del tren. Entremig dels soldats que van entrant i, quasi a primera fila, reconec en Joaquim Martí, en Josep Alegret, en Joan Campins que, exultants i tan de pressa com poden, volen arribar a les seves cases, a retrobar les seves famílies. Tots ells van equipats de soldat, amb el característic capot de l'exèrcit, menys en Josep Alegret, que porta una caçadora de pell i les cames cobertes amb les peculiars "bandes" que tant poden ser de soldat com d'excursionista. Els saludo a tots i cadascú, tot i que amb prou feines em poden reconèixer. Dos o tres anys és molt de temps i jo he passat de ser un infant a ser un "homenet".

Darrera d'ells, per la vella carretera, passa una interminable columna de soldats. perfectament equipats amb fusells, ametralladores, bombes de mà i el casc d'acer al cap. Entremig avancen les tanquetes italianes que cobreixen el seu avanç. Al seu pas per la carretera una massa de gent els crida, els aclama, els abraça. Ells contents i cansats van repartint pa i xocolata i sobretot tabac.

No tothom és als carrers o a la carretera. Molts resten tancats a casa seva amb la por per companyia.

Talment es pot dir que la por, que des del començament de la guerra ha estat entre nosaltres com una mal convidada, no ens ha abandonat. Només ha canviat d'estada.

Parlant amb els soldats m'informo que les tropes estan formades per brigades navarreses i soldats italians que, junt amb altres tropes espanyoles, formen les anomenades "Flechas Negras". Va

ser després de la desfeta dels "voluntaris" italians a Guadalajara, que els van fusionar junt amb soldats espanyols amb aquest nom.

Ja d'immediat han començat a funcionar els serveis de repressió, procedint a la detenció d'aquelles persones que se suposa involucrades en fets o activitats antifeixistes.

Aquests són coneguts per "rojos separatistes", i dins d'aquesta qualificació hi pot entrar tothom.

Aquest dia 31 de gener, com tots, també ha arribat al seu fi i després de molta gatzara i molt menjar pa i formatge, i fins i tot fumar un "mata quinto", que m'ha deixat marejat, arriba l'hora d'anar a dormir i reposar de les fortes emocions d'aquest jornada. Tanmateix demà serà un altre dia!

Dia 1 de Febrer

Part de les tropes, que venien al darrera de les de xoc, s'han instal·lat com a guarnició a Canet. Edificis com a can Beya, can Manent, Escoles Maristes, can Ramir Busquets, el seminari del Sagrat Cor, entre d'altres, han passat a ser ocupats per soldats. Els oficials i suboficials han quedat allotjats en cases particulars.

A casa ens ha tocat un tinent italià que xampurreja el castellà i, a part de l'escassa relació que hi hem tingut, no ha estat difícil

entendre'ns. Al pati de can Manent hi tenen instal·lada una cuina regimental que, a més d'atendre les necessitats de la tropa, donen menjar a bona part de la població.

Bàsicament el menjar està fet de pasta amb molt de formatge i una taronja. Es formen cues llarguíssimes que, després de servir el menjar a la tropa, omplen tota mena d'atuells, compots, olles, cassoles i fins i tot hi ha algú que hi va amb galledes. Com que a casa venen a buscar l'aigua del pou per cuinar, a l'hora de repartir el ranxo tinc el privilegi de no fer cua i emportar-me força quantitat de menjar. En aquestes cues s'hi veuen persones de tota mena i condició, des del més pobre fins el que sempre havia presumit de senyor. La situació és tan dramàtica que tot Canet viu gràcies al ranxo de la tropa. No hi ha cap diner i tothom ha d'anar de fiat a l'espera de que canviïn les circumstàncies.

L'endemà de l'entrada de les tropes "nacionals" a Canet, acompanyo al soldat amagat a casa a entregar-se a les autoritats militars. El local disposat per aquest afer és l'antic local del cine de Ca'l Truqui, on es van concentrant tots aquells que posteriorment seran traslladats als camps de concentració.

Al cap d'uns dies tornem a començar el treball en les fàbriques i tallers de Catalunya i, ben aviat, bona part dels diners d'Espanya correran per aquí. Els que han fet

l'agost han estat els pagesos que tenien vi a les botes. Amb pocs dies l'han despatxat tot i a molt bon preu.

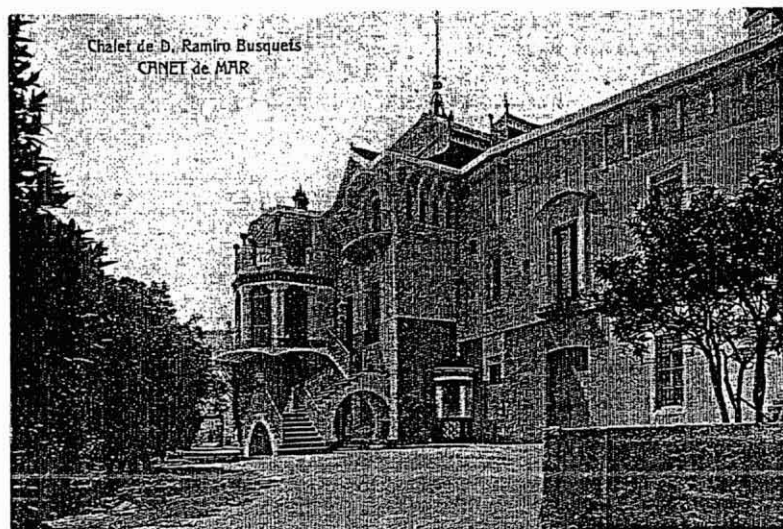
El director del Col·legi Iglesias, lliberat de la presó de Lleida, és a Canet per fer-se càrrec de l'escola, netejar-la i posar-la a punt per començar les classes. Ens demana a uns exalumnes que l'ajudem en aquest treball i així ho fem. En uns calaixos de pupitres trobo una carregada de paquets de tabac que han deixat els soldats. Són els anomenats "mata quintos", tan dolents que ni els mateixos soldats els volen. Jo els poso en un sac i els porto cap a casa, junt amb una caixa de bombes de mà anomenades "Breda".

Amb els "mata quintos" faig la primera pela venent-los als vells fumadors de Canet a 25 cèntims el paquet, cosa que em permet adquirir llamineries que durant tota la guerra no havia tastat: plàtans, olives, coco, confitura de carabassa, etc.

Les bombes de mà han servit per anar pescar amb una barca al davant de la Roca Grossa, fent-les explotar dins de mar i recollint els peixos morts per les explosions. Com que no hi ha escola, ni treball, ni haig d'anar a buscar llenya per cuinar, ni res de res, em sobre molt de temps. Per tot arreu m'entaforo i tot ho trapellejo. No em falta una pesseta (de la venda dels "mata quintos") i em sento feliç.

Segueix el febrer: a la nit l'ambient al carrer Ample, ara anomenat del "Generalísimo Franco", és fabulós. El jovent i els soldats hi som a grapats. Dia per altre s'organitzen balls, de manubri o armònica o el que sigui. El cas és que aquí aprenc a ballar i a fer-me l'home.

Un capvespre, mentre el carrer Ample (Generalísimo Franco) està ple de gom a gom, de sobte tothom ha de fer pas a un gran camió que duu soldats alemanys, sentats a banda i banda de la caixa del camió, seriosos i rígids com un pal, fusell al costat del seus cossos i ni tan sols giren la vista durant l'instant que passen. Els comentaris són: "aquests sí que són soldats disciplinats i eficients

Vil·la Flora va hostatjar alguns dels soldats nacionals que entraren al poble

i no els italians que en molts casos semblen soldats d'opereta".

Un dels dies s'organitza una missa de campanya al pati de la Misericòrdia, amb les tropes formades i tot Canet d'assistent (cal remarcar que s'havia produït un gran canvi al poble, tothom assistia i ara a missa amb gran religiositat).

Les tropes estan comandades per un coronel italià que en un castellà macarrònic pronuncia un discurs patriòtic, enlairant les virtuts castrenses dels seus soldats. Tot seguit intenta iniciar un parlament el representant local de la falange, amb tanta bona fe, que el fa en català i ha de plegar just començant. A l'endemà mateix és destituït del seu càrrec i mai més torna a participar en cap acte públic. Aquest canetenc, català de bona llei, era en Josep Mª Grau.

Segueix el febrer: amb el pas dels dies la vida es va normalitzant. La família de Barcelona ja ha tornat als seus quarters, i a casa quedem un bon xic més amples. La meva mare s'allibera de les angúnies del menjar i els treballs d'una casa tan plena de gent. Els trens, vells, lents i desgabellats ja funcionen i fem alguna anada a Barcelona.

En una d'aquestes visites, el meu cosí l'Eduard Artigas, que va passar tota la guerra a casa, i que té tres anys més que jo, m'engresca a anar al Palau de Justícia a veure un dels consells de guerra que s'hi celebren diàriament.

Un cop a dins veiem que la Sala és plena de gom a gom: els acusats i familiars i alguns curiosos com nosaltres.

S'acusen a unes 22 persones de diferents delictes: "robo, saqueo, tenència illegal de armes, asesinato" i especialment de "Ideologias rojo-separatistas". Es tracte d'un Consell de guerra amb un fiscal militar a l'acusació i un defensa, també militar, anomenat per sorteig. Les acusacions són dures, curtes d'exposició i amb peticions de mort i 20 i 30 anys de presó. La defensa fa un discurs aprés de memòria i es limita a demanar la indulgència del tribunal. El jutge militar coronel de Cavalleria pregun-

ta als acusats si tenen quelcom a al·legar a la sentència. Una dona es vol justificar dient que ella no havia portat mai cap arma curta del 9 llarg, sinó que era una petita pistola del 6, 35. Resposta del jutge: "Sus mismas palabras la condenan. Como podía conocer el calibre de las armas si no las hubiera usado con asiduidad".

Un dels acusats, d'uns setanta anys i condemnat a 30 anys de presó, es dirigeix al jutge i manifesta: "pido a Dios que me conceda larga vida para cumplir la sentencia". Murmuri i riotes entre el públic que el jutge fa callar amb amenaces contra els assistents.

Aquesta va ser una de les experiències que em van demostrar l'escassa condició humana dels jutjadors, i el nul valor que es donava a les vides i drets humans. Que la opressió contra els vençuts era més a títol de venjança que amb esperit d'impartir justícia; i que la història es repetia i era certa aquella màxima de "Hay del vencido".

Març dia 14

La meva mare, filla de pares aragonesos, té família a Saragossa i a San Juan, al davant de l'Acadèmia General Militar. Aquest és el motiu del nostre viatge, veure la família de la mare, perquè feia tres anys que no ens vèiem.

Així doncs, la tia Paquita, la meva mare i jo ens traslladem a Saragossa en un tren que para a totes les estacions, i en un viatge que em sembla més llarg que el

famós transiberià. Arribats a Saragossa i, després de les obligades visites als diversos familiars, a la Basílica del Pilar, la Seo etc., mentre caminem pel carrer Alfonso conversant entre nosaltres, naturalment en català, ens para un oficial de l'exèrcit, que ens ha estat seguint, i amb "ademán imperial" ens clava un sermó de patriotisme, de la "Unidad de la patria", de la "lengua del Imperio" i després de qualificar-nos de rojos-separatistas i "perros catalanes" ens obliga a anar a una Jefatura de Falange on denuncia el nostre pecat. Se'ns repeteix, més o menys, les mateixes paraules i els mateixos insults amenaçant a la tia Paquita i a la meva mare de pelar-les al zero o de "tomar aceite de ricino", quedant generosament solucionat amb una multa de 25 pessetes cada una de elles, i quedant jo eximit per ser menor d'edat i ser encara "posible mi rendición". Aquell dia, proper al primer d'abril, data de la Victòria, vaig veure amb claretat cap a on es dirigia el nostre país, cap on anava Espanya i cap on portaven Catalunya. Per una inconscient associació d'idees em va venir a la memòria la imatge d'aquelles corrués de gent que fugien cap a França i sobretot la figura del jove oficial, de mirada trista i humiliada que ens demanava menjar o tabac a la voreira de Can Beya. En aquests moments vaig comprendre el perquè de tantes coses.

ANTONI CRUANYES BECANA

(del seu llibre «Catalans a l'exili»)

Els canetencs, «celebrant» el «primer aniversario de la liberación, l'any 1940.